

Гэтыя здымкі зроблены 20 ліпеня 1991 года ва ўрочышчы Цагельня пад Чэрвенем. Тут 50 год назад, у ноч з 26 на 27 ліпеня 1941 года, былі расстраляны 600—700 палітычных вязняў. З разбуранай пасля нямецкай бамбардзіроўкі Мінскай турмы канвой НКУС гнаў калону ў Чэрвеньскую турму. Пасля сарціроўкі ўсіх, хто застаўся — цяжарныя жанчыны і жанчыны з маленькімі дзецьмі, старыя і проста знямоглыя ад пакут людзі — пагналі па шашы з Чэрвеня на Бабруйск. Па дарозе калона была расстраляна. Сярод палітзняволеных былі рускія, яўрэі, літоўцы, палякі, але найбольш — беларусаў.

У памяць аб ахвярах сталінізму таварыства "Мартыралог Беларусі" і Саюз былых палітзняволеных Літвы правялі на месцы расстрэлаў мітынг-жалбыны. Быў устаноўлены і асвячоны крыж і літоўская капліца, ускладзены кветкі на магілы нявінных, якія загінулі ад рук сталінскіх катаў.

Фота М. ЖЫЛІНСКАГА.

"Мы правярылі работу Мінскага гарадскога аддзялення "Саюздруку" ў сакавіку і высветлілі наступнае: кіёскі завалены самымі рознымі выданнямі — і кааператыўнымі, і дзяржаўнымі, і грамадскімі. (І ў асноўным гэта рускамоўныя выданні). Тут і парнаграфія, і на мяжы парнаграфіі. Беларускія ж выданні ў гэтым вялікім стосе, як правіла, кепска ляжаць, іх не відаць, зусім не рэкламуюцца. Тысячы нумароў "Свабоды", "Навін БНФ", нават унікальны першы нумар "Спадчыны" за 1991 год былі спісаны, праляжаўшы недзе ў закутках кіёскаў. Ганебная з'ява, калі нехта не можа купіць тое, што яму трэба. (А ў беларускамоўных выданняў ёсць свой чытач.). Хаця цалкам на работнікаў "Саюздруку" нельга ўзвальваць усю адказнасць. Яны ў вельмі складаным становішчы. Выйсце з такой сітуацыі мы бачым у стварэнні асацыяцыі беларускіх выданняў, каб яны ў кожным горадзе, мястэчку мелі сваю базу — 1, 2, 3, 4 кіёскі, дзе можна было б рэалізаваць сваю прадукцыю".

"МЕНЕЙ СЛОЎ, БОЛЕЙ СПРАЎ"

Стар. 6

РУКАМ РАБОТА, ДУШЫ РАСКОША

Наша тлумнае жыццё нярэдка дыктуе нам свае законы. Закруціць, зацягнуць у свой штодзённы шматгадовы вір — і заняты ўсё жыццё чалавек звычайнымі рабочымі клопатамі, пакуль здароўе дазваляе. А то і простую сялянскую справу робіць, як спрадвек рабілі яе дзяды і прадзеды. Часам толькі пад старасць, бывае, мільгане нейкі пробліск, нейкая невыразная згадка, нейкі сум па чымсьці няздзейсненым, што зрэдку вярэдзіла душу, але з-за штодзённых клопатаў так і застаўвалася недасяжнай марай. Але ж здараецца і такое, што раптам падвядзе здароўе, выб'е з жыццёвай каляны — і ўжо ні за плугам не пойдзеш, ні сякеры ў рукі не возьмеш, ні за станок не станеш. А хіба можна прыдумаць горшае пакаранне чалавеку-працаўніку? Вось і шукаюць галава і рукі нейкі пасільны занятак, а калі ў душы паціху тлеў агеньчык творчасці, то чаму б яму цяпер і не разгарэцца?

Нешта падобнае перажыў і Пётр Гатоўка, вядомы сёння майстар-саломаліцельчык з Урэчча поблізу Вілейкі. Усё жыццё ён працаваў, і ў гэта нельга не паверыць ужо пры першай сустрэчы, калі майстар працягвае для прывітання сваю магутную руку, у якой не салому, а хіба што молат ці сякеру трымаць. Але не пад сілу яны ўжо Пятру Аляксандравічу.

Цяжка абাপіраючыся на кульбу, гаспадар паціху вядзе госьця з ганка ў хату, асцярожна ўладкоўваецца ў крэсла, не спяшаючыся пачынаць гаворку, каб даць як след аглядзецца. А тут шмат чаго цікавага, асабліва для свежага чалавека. І ўсё — з саломы. Фотаздымкі — у

плеченых саламяных рамках. Пад столлю на нітцы паціху паварочваецца ў паветраных павехах адмысловая крышталічная канструкцыя — павук. Побач, распасцёршы вялікія крылы, лунае залацістая птушка, падобная ні то на голуба, ні то на нейкае казачнае райскае дзіва. На сцяне — плечнае панно з аленямі ў лесе. Шмат самых розных куфэрачкаў і штатулак — то нізкіх, плоскіх, то высокіх, з пукатым векам, як у сялянскіх куфраў, якія калісьці стаялі ў кожнай хаце.

— Вось гэтымі пальцамі ўсё сплечана, — паказвае Пётр Аляксандравіч свае, на першы погляд, нязграбныя рукі. — Не думаў, што на старасці займуся такой работай. А чым яшчэ заняцца, калі здароўе так прыплашэла? Ды і адкуль жа яму ўзяцца? Мальцам усю вайну быў сувязным у партызанаў. Не лягчы і пасля вайны было. І ў калгасе рабіў, і кіраваць ім даўлялося. Нават фінінспектарам пабываў. І гэта ў тыя часы... Так вась і прабегаў усё жыццё, спяшаўся, мітусіўся, пакуль ногі бегаць не адмовіліся. Цяпер і хацеў бы паспяшацца, ды не можаш. Ёсць час азірнуцца, і да сябе прыслухацца, і рукам занятак знайсці...

— Відаць жа, не проста так гэтыя рукі ўзялі ды і заняліся пляценнем?

— Ну вядома... Даўней жа ўсё ў гаспадарцы сваімі рукамі рабілі. Хоць кошык сплесці з лазы, хоць пасцілку саткаць. А колькі чаго з саломы плялі! Сявенькі, гарчыкі, каробкі, кублы, часам такія ёмкія, што чалавек мог схаватца. Яшчэ і сёння дзе па хатах свой век дажываюць, а раней жа ўсё гэта ў гаспадарцы (Заканчэнне на 8-й стар.).

ПРАЖЫТАЧНЫ МІНІМУМ

Дзяржаўны камітэт Беларускай ССР па статыстыцы і аналізу паведаміў, што ў чэрвені 1991 года ў параўнанні з маем 1991 года індэкс цен на харчовыя і пехарчовыя тавары і паслугі, уключаныя ў "спажывецкую карзінку", склаў 102 працэнта. Індэкс спажывецкіх цен за чэрвень, вылічаны парэнтаўным вылікам да красавіка 1991 года, склаў 103,9 працэнта. Велічыня пражытачнага мінімуму, з улікам росту цен у чэрвені, узраста да 275 рублёў.

КОЛЬКІ ВЫЯЗДЖАЕ

У 1989 годзе дазвол на выезд з СССР атрымалі 235 442 чалавекі (выйшлі з грамадзянства 6 771), у 1990 годзе — 453 693 (выйшлі з грамадзянства 8 320), за чатыры месцы 1991 года аформлены 111 763 справы, задаволена просьба аб выхадзе з грамадзянства СССР 4 815 залішчыкаў.

СУПРАЦОЎНІЦТВА

ГРОДНА-МІНДЭН

Дагавор аб доўгатэрміновым супрацоўніцтве падпісаны паміж Гродна і нямецкім горадам Міндэн. Ён прадугледжвае стварэнне сумесных прадпрыемстваў, абмен гаспадарчым і культурным вопытам. З дапамогай нямецкага боку на адным з прамысловых прадпрыемстваў Гродна мяркуецца наладзіць выпуск дэфіцытных бытавых электрапрыбораў і сродкаў малой механізацыі, правесці рэканструкцыю дзеючых у абласным цэнтры ачышчальных збудаванняў. Намечана стварэнне сумеснай вытворчасці па вырабу прадукцыі народных промыслаў і цэнтры па рэабілітацыі дзяцей-інвалідаў.

У "арбіту" дагавора, падпісанага, дарэчы, на прапанове нямецкага боку, вырашана ўключыць і тыя гарады, з якімі Гродна і Міндэн ужо маюць падобныя сувязі. Гэта — французскі Лімож, польскі Беласток і два гарады з Англіі і Іспаніі — пабрацімы Міндэна. Для каардынацыі супрацоўніцтва паміж імі на апошняй сесіі Гродзенскага гарсавета ў штат яго выканкома ўпершыню ўведзена пасада спецыяліста па зарубежных сувязях.

ПРЭТЭНЗІІ НА СПАДЧЫНУ

ПРАД'ЯЎЛЯЮЦЬ ІСК

На адрас Старшынні Вярхоўнага Савета Літвы В. Ландсбергіса прыйшло пісьмо з Каліфорніі ад унучка графа Уладзіслава Тышкевіча.

Ён просіць, у адпаведнасці з прынятым у рэспуб-

ДЭЛЕГАЦЫЯ З ГОРАДА-ПАБРАЦІМА

У Мінску пабывала дэлегацыя японскага горада-пабраціма Сэндая на чале з намеснікам мэра панам Тадао Сасакі. Госці перадалі медыцынскае абсталяванне для гарадскога дыягнастычнага цэнтры, абмеркавалі практычныя захады па арганізацыі стажыроўкі беларускіх урачоў у Японіі, вырашылі пытанні далейшага супрацоўніцтва Мінска і Сэндая. **НА ЗДЫМКУ:** японскія госці на плошчы Перамогі ў Мінску.

ВЕСТКІ АДУСЮЛЬ

● Міністэрства юстыцыі БССР зарэгістравала нацыянальную няўрадавую арганізацыю — Беларускаю асацыяцыю садзейнічання ААН. Заснавальнікамі яе сталі 17 рэспубліканскіх арганізацый. Узначалі асацыяцыю акадэмік АН БССР, народны дэпутат СССР Уладзімір Лабунюў.

● У Оршы адкрыта першая вышэйшая навучальная ўстанова — вышэйшы тэхнічны каледж. За шэсць гадоў навучання студэнты атрымаюць тры дыпламы — кваліфікаванага рабочага, малодшага інжынера і інжынера. Такі каледж пакуль адзіны ў Беларусі.

● Сваё 500-годдзе адзначыла вёска Уселяб Навагрудскага раёна. Гэта былое мястэчка цяпер з'яўляецца цэнтрам багатага калгаса "Краіна Саветаў". Пекалі яно славілася сваімі майстрамі-рамеснікамі.

● Навагрудскі райком партыі перавёў справаводства на беларускую мову. Родная мова цяпер стала

ліцы законам, вярнуць яму былою маёмасць — замак у Лентварысе, дзе зараз знаходзіцца фабрыка, і 200 тысяч гектараў зямлі (гэта адпавядае тэрыторыі двух раёнаў). Другі ўпук графа прад'явіў правы на замак у Палацэ — тут цяпер размяшчаецца музей бурштыну. Як паведамліяцца, Ландсбергіс перадаў гэтыя просьбы ў адпаведны камісіі для разгляду.

Прэтэнзіі на немалыя зямельныя ўгоддзі прад'яўляюць таксама продкі Радзівілаў, Сакагаў, Тызенгаўзенаў і іншых.

СУСТРЭЧЫ

«НАМ СПАДАБАЛАСЯ...»

Два дні былі гасцямі беларускай сталіцы прадстаўнікі Саюза хрысціянскай моладзі з Канады.

Яны далі 5 дабрачынных імправізаваных канцэртаў, сыгралі проста на прыступках Белдзяржфілармоніі перад шматлікімі глядачамі драму-пантэміму.

Салісткі Саюза хрысціянскай моладзі спявалі аб дабрыві, міратворчасці, любові да Бога і бліжняга.

— Нам спадабалася тут усё: ветлівыя і добрыя мінчане, горад — чысты, свежы, прыгожы, — гаварылі госці.

На памяць аб выдатна праведзеных днях яны падаравалі мінчанам царкоўныя кнігі і магнітафонныя касеты з запісамі сваіх песень.

ЭКАЛОГІЯ

АТРУЧАНЫ КАЛОДЗЕЖ

Забараніць прымяненне вадкага аміяку, адмовіцца ад унясення ўгнаенняў з дапамогай авіяцыі, пачаць будаўніцтва подаправодаў у вёсках, дзе канцэнтрацыя нітрату ў калодзежнай вадзе больш чым у дзевяць разоў перавышае дапушчальныя санітарныя нормы. Такое рашэнне прышло кіраўніцтва Карэліцкага раёна пасля азнамлення з вынікамі даследаванняў цітной вады, праведзеных вучонымі Белдзяржуніверсітэта. Для такога рашучага кроку, які патрабуе выдзялення немалых сродкаў, патрэбны вельмі сур'ёзныя доказы, і ў мінскіх спецыялістаў яны знайшліся.

Гранічна дапушчальная канцэнтрацыя нітрату ў вадзе — 45 міліграмаў на літар, а сярэдні паказчык па раёну аказаўся ў пяць разоў вышэйшы. Пры гэтым у некаторых калодзежах і крыніцах у літры вады было больш за тысячу міліграмаў такога "напаўняльніка". Даследаванні паказалі, што злучэнні азоту ў вадзе больш небяспечныя, чым у агародніне і фруктах, дзе пад уздзеяннем вітамінаў яны часткова нейтралізуюцца.

ДУМКА ЛЮДЗЕЙ ДАСВЕДЧАНЫХ

ЦЕНЯВАЯ ЭКАНОМІКА: З ЧАГО ЯНА СКЛАДАЕЦА

Апошнім часам мы нярэдка заводзім размову пра ценявую эканоміку, хаця не заўсёды ўяўляем, што ж уваходзіць у гэта паняцце. Артыкул, які прапануе ацэнка ўвазе чытачоў, паказвае састаўляючыя ценявой эканоміі і нашай краіны ў параўнанні з заходнімі, дзе таксама існуе такая з'ява.

У Італіі на долю ценявой эканоміі прыпадае каля 30 працэнтаў валавога нацыянальнага прадукту, у законапаслухмяных Германіі і Вялікабрытаніі — прыкладна па 10 працэнтаў. У нашай краіне, калі кіравацца заходнімі вызначэннямі, яе доля не такая ўжо і вялікая — недзе паміж гэтымі велічынямі. Але, калі няма рэзкіх адрозненняў колькасных, то якасныя — проста занадта вялікія.

У заходніх краінах да галіны ценявой эканоміі адносяць дзейнасць, якая мінуе афіцыйны ўлік і падаткаабкладанне ці забаронена законам і з'яўляецца крымінальнай. Доля апошняй нязначная. У СССР, наадварот, злачыннасць пранізвае амаль усю ценявую структуру. Вось прыклад. На Захадзе ад падаткаў часта ўтойваецца праца па рамонт кватэр, бытавой тэхнікі, аўтамабіляў і да т. п. У нашай краіне такая дзейнасць не толькі скрыта ад абкладання падаткамі, але практычна заўсёды ажыццяўляецца з выкарыстаннем крадзеных матэрыялаў ды яшчэ і па спекуляцыйна завышаных цэнах. Падпольныя вытворчы адзіночкі і нават цэлыя фірмы не толькі паспяхова ўхіляюцца ад падаткаў, але і сваю прадукцыю (абутак, трыкатаж, швейныя вырабы) вырабляюць з крадзенай сыравіны на крадзеным жа абсталяванні.

Зрэшты, нават калі б яны раптам захацелі набыць неабходныя матэрыялы і машыны сумленна і адкрыта, то не змаглі б гэтага зрабіць па той прычыне, што ў пераважнай большасці выпадкаў у продажы іх проста няма. Дзяржава іх не прадае, а размяркоўвае па падначаленых ёй ведамствах і прадпрыемствах, адкуль яны і "пльвучу у цень".

Крадзеж у нас — першая і галоўная састаўляючая ценявой эканоміі. Крадуць усюды. Маштабы гэтай з'явы вызначаць амаль немагчыма. Вось толькі некаторыя вельмі прыблізныя ацэнкі. Крадзежы на чыгуначным транспарце — 10 мільярдаў рублёў у год, драбныя раскраданні з дзяржаўных прадпрыемстваў — 1,5 мільярда, крадзеж бензіну — 1,4 мільярда, будматэрыялаў — 0,6 мільярда рублёў і г. д.

"Прымітыўнае" ўхіленне ад падаткаў складае ў маштабах краіны ўвогуле мезірную велічыню: па прадпрыемствах недабор складае 2,5 мільярда (каля аднаго працэнта), а з насельніцтва штогод недаатрымаваюць ад 2,5 да 4 мільярдаў (3-6 працэнтаў).

Акрамя ценявой эканоміі, "агульнай" з Захадам, у нашай краіне маецца і свая ўласная, так сказаць, "сацыялістычная". Сутнасць яе ў тым, што ў ёй не крадуць у прамым сэнсе, а атрымліваюць зарплату за работу нявыкананую, але затое зафіксаваную ва ўсіх афіцыйных дакументах. Гутарка ідзе аб так званых прыпісках. У будаўніцтве яны складаюць не менш 40 працэнтаў агульнага аб'ёму, на аўтатранспарце — роўна палавіну. У здабываючых галінах — 23-28 працэнтаў, у лясной гаспадарцы — да адной трэці. А зарплата ж, усякія надбаўкі да яе і нават прэміі выплачваюцца па прадстаўленых дакументах...

Яшчэ адна сфера ценявой эканоміі, аб якой на Захадзе не маюць амаль ніякага ўяўлення, — гэта адкрыты падман пакупнікоў і кліентаў прадаўцамі і іншым абслуговым персаналам (аблік, абважванне, абмер і г. д.). З іх дапамогай да рук дзялкоў прыліпае штогод да 11 мільярдаў рублёў. Да іх можна дабавіць яшчэ 4 мільярды, што атрымліваюцца ў выніку падману заказчыкаў і вымагання з боку работнікаў камунальнай гаспадаркі. У "бесплатнай" ахове здароўя хабары складаюць, па самых сціплых ацэнках, 600 мільёнаў рублёў. Выраб самагону і яго продаж даюць 10 мільярдаў, а спекуляцыйны тытунёвыя вырабы, што сталі раптам дэфіцытнымі, — 7 мільярдаў. Восем з палавінай мільярдаў "каштуе" перапродаж аўтамабіляў і запасных частак да іх.

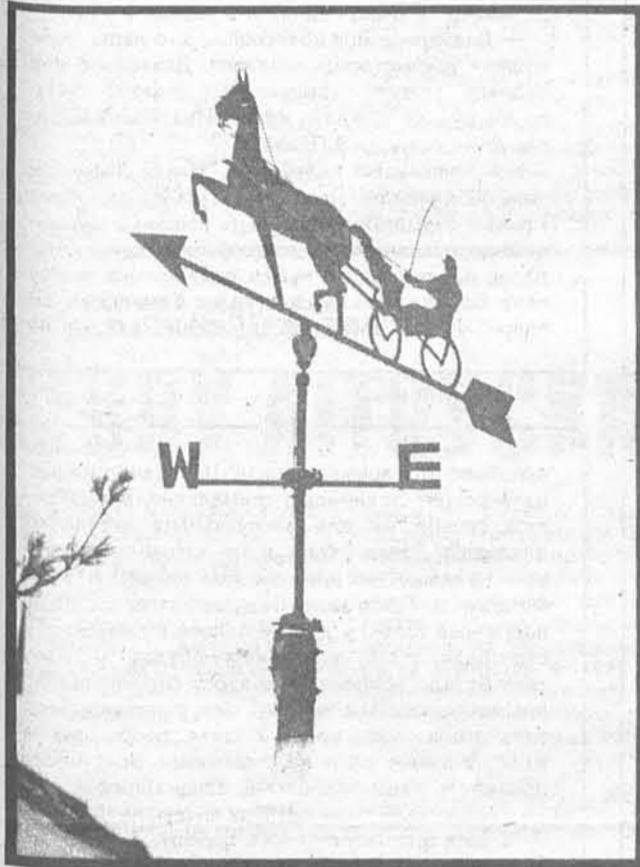
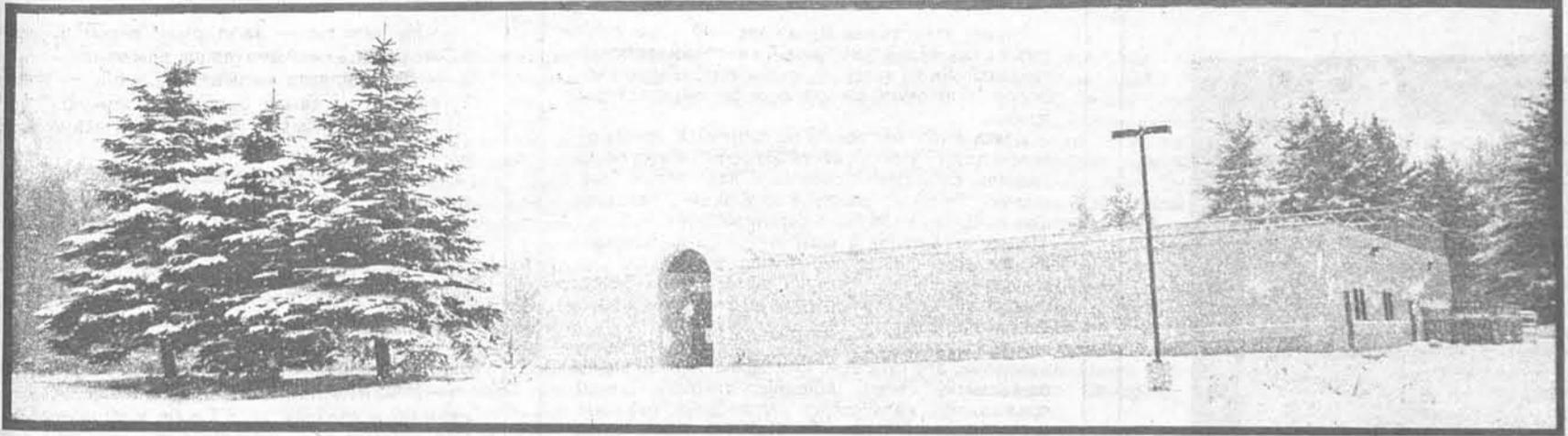
На гэтым фоне даходы наркабізнесу, аб неабходнасці рашучай барацьбы з якім справядліва піша наша прэса, выглядаюць вельмі сціпла (2,5 мільярда). Яшчэ менш даюць кантрабанда (адзін мільярд рублёў) і прастытуцыя (0,3).

Нарэшце, варта выдзеліць яшчэ адну разнавіднасць працоўнай дзейнасці, якую, праўда, да ценявой эканоміі можна аднесці толькі ўмоўна. Гутарка ідзе аб самадзейнай адносінах насельніцтва, накіраваных на здавальненне рэальных штодзённых патрэб людзей. Дзяржаву яны не цікавяць, і яна імі не займаецца. А размова ж ідзе аб рэчах хоць і простых (догляд хворых, дзяцей, рэлетытарства, розныя кансультацыі і да т. п.), але без якіх часам не абыйсцяся. Паводле афіцыйных даных, іх штогод аказваецца на 14-16 мільярдаў рублёў.

Пэралічаныя сферы ценявой эканоміі ахопліваюць практычна ўсю краіну, у іх уцягнута так ці інакш усё насельніцтва. У ценявым бізнесе занята каля 40 мільёнаў чалавек (у крымінальнай яго галіне — ад 1,4 да 2 мільёнаў).

Меры, што прымаліся да гэтага часу ўрадам па абмежаванню падпольнай эканоміі, у першую чаргу яе крымінальнай сферы, прыкметных вынікаў пакуль не далі. Больш таго, у шэрагу выпадкаў ён нават пацягнуў паражэнне.

Анатолій ДЗЯРАБІН,
доктар эканамічных навук, прафесар

У. СТО СУСТРЭЧ ЗА АКІЯНАМ

КЛІЎЛЕНД, а тым больш Полацк у нашым абывацельскім разуменні — гэта як бы правінцыя. Амерыканская правінцыя. Бо надта ж далёка яна ад шматмільённых Вашынгтона, Чыкага, Нью-Йорка. Але ў краіне, дзе няма праблем з транспартам, дзе любая ферма, хатка, вёска звязана з вялікім светам добрай дарогай, дзе забеспячэнне, бытавыя ўмовы, абслугоўванне амаль нічым не адрозніваюцца ад сталічных, не скажаш, што за дзесяць гадзін язды на легкавіку — гэта глыбінка.

Такія ж вакол прывабныя асабнячкі, процьма ўсялякіх крамак, агні рэкламы, хуткая аўтастрада, незлічоных марак аўтамабілі...

Гэтак і пад Кліўлендам, у мястэчку, дзе жывуць-пражываюць, не адчуваючы

сябе ніякімі правінцыяламі, нараджаюцца, працуюць, жэняцца, паміраюць нашы землякі. Якім даспадобы жыццё на ўлонні прыроды.

Полацк — гэта райскі куточак у параўнанні з грукатлівым і высозным Нью-Йоркам. Так мне падалося ў праведзены там тыдзень. Усяго некалькі дамоў (толькі тры) пад хваёвымі шатамі, ставок, густы гай, дзе і цяпер часам бавяцца каля агеньчыка старыя і моладзь: прыгадваюць, абмяркоўваюць справы, жартуюць, частуюцца. На адным з будынкаў, дзе жыў руплівец Сяргей Карніловіч, ёсць флюгер. Малюнак кавальства сведчыць, што некалі тут была конеферма. А цяпер зямля належыць Карніловічу, і магла яна называцца Палесем, але грамадская думка перамагла і ўжо ва-

семнаццаць год, як з'явіўся на карце планеты другі — амерыканскі Полацк. Ці, як тут кажуць, Полацак. На Беларусь жа звестка пра гэта дайшла некалькі гадоў назад, калі там пабывалі пісьменнік і вучоны Л. Казыра і спявак В. Скарабагатаў, пасланыя Беларускім таварыствам "Радзіма". А разам з гэтым дайшлі да нас і імёны тых, хто і там рупіцца пра Беларусь, пра нашу супольнасць, пра адраджэнне, пра тых, каму баліць наша чарнобыльская бяда.

— Сяргей ёсць карань, — сказала неяк пра Карніловіча адна з тых, чыё жыццё цесна звязана з гэтай зямлёй, ягоная суседка Ева Яраховіч. Так сказаў бы напэўна кожны, хто ведае гэтага вечна заклапочанага, ужо немаладога дзядзьку Сяргея, які сам пра сябе, божа барані, каб хоць сло-

ва мовіў. Усё тут, ад будаўніцтва царквы да ўзвядзення культурна-грамадскага Цэнтра, усё, на чым трымаецца беларуская супольнасць, — прайшло праз сэрца і рукі ахвярнага выхадца з-пад Докшыц. Таму Ева дадала: "Сяргей носіць сваё сэрца на рукаве".

А сама спадарыня Яраховіч з тых моцных людзей, хто ні пры якіх абставінах не губляў гонару за нацыю. Яшчэ бацька вучыў яе ў дзяцінстве: "Дачушачка, ніколі не цурайся свайго". З таго часу мінула амаль усё Евіна жыццё. А было ў ім — ворагу не пажадаеш: і вайна, і Нямеччына, і лагер, і калючы дрот. І назаўсёды развітанне з Радзімай, з родным Палесем. Ужо тут, на амерыканскай зямлі, якраз у гэтым куточку, Ева сталела, вучылася. Яна добра танцавала, спявала, вышывала кашулі. Цяпер у спадарыні Евы аж дзевяць унукаў. Яна ўжо не працуе, як раней, поварам, а дапамагае царкве ўтрымоўваць бінга, з якога і фінансуюцца ў асноўным розныя мерапрыемствы. Дзякуючы гэтай энергічнай жанчыне, пабачыў я розныя мясціны, сустрэў шмат цікавых землякоў. Яна завяла і з гонарам паказала беларускі аддзел кліўлендскай публічнай бібліятэкі, якую нярэдка наведвае, каб набыць ці казачкі (вельмі любіць іх чытаць), ці альбом пра Бацькаўшчыну, ці зборнік вершаў. А ўпершыню ўбачыў я сучасную бабулю Еву на сцэжцы да Цэнтра, у руках яна трымала дзіўнага пакрою яркачырвоны касцюм. Усмінулася, бліснула шкельцамі акулараў, папярэдзіла маё пытанне: "Гэта касцюм Дзедэ Мароза, вось ладзілі дзецям ялінку, шкада што вы не пабачылі".

Жыццё кліўлендска -по-

лацкіх беларусаў такое ж насычанае, цікавае і ў многім падобнае на жыццё ў калоніі ў Нью-Йорку, у Саўт-Рыверы, у Нью-Брансвіку. Ёсць намеры стварыць беларускую школу. А яшчэ плануецца каля Цэнтра ўзвесці новую царкву. Пра планы і задумы я чуў не толькі ад Карніловіча, але і ад Янкі Ханенкі, калі быў у ягоным доме і знаёміўся з графічнымі працамі — дзіўнымі малюнкамі яго жонкі Ліды.

У кароткім долісе, зразумела, не распавядаеш пра ўсё і не пакажаш усе здымкі нават пра самае цікавае. І пратое, як атрымаў ад пісьменніцы Аляксандры Саковіч яе апошнюю кнігу "У пошуках праўды". Пра сустрэчу з уладальнікам завода. Пра канцэрт "Песняроў". Пра сваю фотавыставу, на якой шмат з кім пазнаёміўся і шмат з кім не паспеў. А цяпер згадаю імёны і прозвішчы тых кліўлендска-полацкіх беларусаў, без якіх не было б ста сустрэч за акіянам: айцец Міхал і айцец Якуб, Андрэй Стрэчын, Кастусь Калоша, Аўген Кабяка, Ірэна Каляда-Смірноў, Антон Даніловіч, Валя Яцэвіч, Сяргей Якімовіч, Васіль Ягудзік, Слава Карніловіч, Кастусь Матальчык і яго жонка Адэля, Міхась Калядка. А таксама Марыя Гумен, якая выйграла на бінга адразу трыста долараў, і Данілка Яраховіч, які збіраўся на вайну ў Персідскі заліў. Але пра яго наступным разам.

Анатоль КЛЯШЧУК.

НА ЗДЫМКАХ: Полацкія сілуэты; флюгер на доме Сяргея КАРНІЛОВІЧА; Сяргей КАРНІЛОВІЧ і Ева ЯРАХОВІЧ едуць на бінга; перад тым, як выехаць, Слава КАРНІЛОВІЧ бярэ ў рукі рыдлёўку.

Фота аўтара.

Апрача закусак пан Бэран паставіў розных бутэляк з вішнёўкай, з лікёрамі й з асобнай сэрбскай гарэлкай. Як ён казаў — "сьлівоўіцэ". Гэтую сэрбскую "сьлівоўіцэ" ён прапануе дамам, калі і яны будуць.

У назначаны час госьці не сабраліся, прыйшоў толькі адзін Тугоўскі, якога цяпер ня можна было пазнаць. Ён ськінуў з сябе сваю даўгаполую "азіатскую" шыньэль, шапку з казырком і закрыты фрэнч. Цяпер на ім было кароткае "эўрапейскае" пальто, атрыманае з камітэту разам са стыпэндыяй, зялёны касцюм, каўнер з манішкай і з гальстукам. Пан Бэран хадзіў каля дому, паглядваў на дарогу й бачучы, што госьці ня йдуць, лаяўся па-расейску: "Чартаўшчына! [...]"

Хто яго навучыў з студэнтаў так казаць, — было невядома, але гэта былі два словы, якія ён ведаў па-расейску. Госьці зьбіраліся пакрыху. Толькі праз гадзіну, казаўшыся цэлым днём, нарэшце ўсе сабраліся й загаманілі. Калі ўсе разселіся за сталом, шчоўкнуў фатаграфічны апарат і Загорскі, сьмяючыся, прамовіў: "Гатова". Апарат тут быў вельмі патрэбны, бо сабралася амаль што не ўся "Беларуская грамада ў Празе", апрача толькі больш самых выдатных і паважных яе сяброў. Тугоўскі не сядзеў за сталом. На яго бакі пакладзены вельмі сур'ёзныя абавязкі лёка, і ён бегаў з пакою на кухню за гарэлкай і закускай. Вяроўская сядзела паміж Загорскім і "айцом" Кірылам, у самым, што завецца, "чырвоным кутку", — на самым ганаровым мейсцы. Тугоўскі падышоў да яе з бутэляк "сьлівоўіцэ". Яна пачала рашуча адмаўляцца:

— Ну, што вы, — загутарылі "айцец" Кірыла з Загорскім... — Адмаўляцца немагчыма.

— Для вас гэта выпісалі з Сэрбіі, — казаў Тугоўскі, — з самай Сэрбіі, так званую "сьлівоўіцэ". Вось выпісаў пан Бэран. Пакаштуйце, калі ласка...

Пан Бэран, хоць ні слова не разумеў па-беларуску, але бачучы, што на яго паказваюць, й разумеючы ў чым справа, устаў і як падабае старому кавалеру галантна скланіўся:

— Мейтэ такоў ласкавост, сьмелно, — сказаў ён. — З Сэрбска, то е з Сэрбска.

Вяроўская толькі засьмяялася:

— Каб я толькі сянёны не папала ў гэтую Сэрбію, калі зямля пачне круціцца пад маімі нагамі.

— Нічога не здарыцца, — адказываў Тугоўскі, наліваючы гарэлку. — З Сэрбіі зноў можна папасць у Прагу.

"Айцец" Кірыла падняўся з чаркай у руцэ.

— Дазвольце мне абвясціць, што наша сянёныя ўрачыстасьць пачалася. Дазвольце мне падняць гэтую чарку за здароўе ўсіх, прыйшоўшых наведаць мяне... Няхай живе "Беларуская грамада ў Празе"!

Усе крыкнулі з падоўмам: "Няхай живе!" й чокнуліся чаркамі. Пасьля выпітага ўсе пахіліліся і пачалі так шчыра працаваць нажамі й відэльцамі, што толькі звон пайшоў па пакою. У пярэве паміж званам чуліся пахвалы мастацтва пана Бэрана. Падняўся студэнт Тамашэвіч. Ён паправіў свае доўгія "філізофскія" валасы на

галаве, кашлянуў і пачаў. Усе ведалі, што ён пачне доўгую прамову, бо ведалі, што ён умее гутарыць, як былы міністр унутраных спраў ва ўрадзе Беларускай Народнай Рэспублікі. Загорскі шагнуў Вяроўскай па-расейску, глянуўшы на Тамашэвіча: "Всегда восторженная речь и кудри черные до плеч..." Вяроўская ўсьмяжнулася, але паправілася ў крэсле, каб лепш слухаць.

— Я падымаю, — пачаў Тамашэвіч, — сваю чарку за здароўе нашага юбіляра. Грамадзяне, у яго асобе мы вітаем нашага сьвядомага сябру, першага беларуса, стаўшага інжынерам... Хоць кажуць: адна ластаўка ня робіць яшчэ вясны, але, грамадзяне, усё ж такі ластаўка паказвае, што вясна блізка. Хутка скончыцца зіма, якая ськавала нашу лапцюжную Беларусь, трэсьне лёд, які пакрыў таўстым слоём думкі й сэрца народу, трэсьне й на вялікіх беларускіх рэках паплыве, топлячыся й гінуць, пад уздоймам разбушавайшай народнай стыхіі, якая затопіць берагі й зламае ўсе перашкоды, усе парканы, якія ставяць ей на шляху. Лёд трэсьне пад гарачым дыханьнем сонца, сонца ўласнай культуры. Грамадзяне, мы ўсе імкнёмся да гэтага. Увесь наш беларускі рух ад самага пачатку яго, ад доктара "вызваленых навук" Скарыны і да нашых дзён, ёсьць барацьба за нашу ўласную культуру. Калі шмат нашага старага пакаленьня стаяла і стаіць яшчэ за "аўтаномію" Беларусі, калі старая літэратура, якога-небудзь Пшчолкі, ня йшла далей

зьбіраньня забабонаў народных і выяўленьня народнай цемнаты ў жартах, каб пасьмяшыць паню і расейскае дваранства... Калі, нават нашыя выдатныя акадэмікі, як прафэсар Карскі, яшчэ й зараз кажуць, што беларуская літэратура будзе жыць толькі як мяйсцова, толькі не болей, як практычны матэр'ял — для зьбяральнікаў этнаграфіі. Мы, "младабеларусы", ідзём далей і сьмела кажам славамі Янкі Купалы, прарока нашага адраджэньня: "Годзе Заходняй ці Усходняй Культурі... Для беларуса — цана ім адна!" Мы хочам, мы павінны тварыць уласныя беларускія, культурныя каштоўнасьці. Ніякія аўтаноміі, ніякія палавінчатыя хаўрусы з чужымі культурамі й дзяржавамі не дадуць нам нічога добрага, і мы заўсёды пойдзем на паваду ў іх, не маючы магчымасьці ўздыхнуць свабодна сваімі грудзямі... Толькі паветра ўласнай хаты дасьць нам магчымасьць разьвівацца духова, толькі на ўласнай зямлі дрэва беларускай культуры пусьце ва ўсе бакі свае магутныя галіны. Кажуць, грамадзяне, што беларусы — не нацыянальнасьць. Адны кажуць, што беларусы — гэта толькі абмаскаленыя палякі, другія кажуць, што апалачыныя маскалі... Бедныя беларусы! Каму верыць? Запраўды, яны губляюць свае галовы і махаюць рукою: "А чорт іх ведае, якой я нацыянальнасьці... Пішыце, як ведаеце..." І па вялікаму абшару зямлі беларускай, пры ўсіх перапісах, ува ўсіх камісыях беларусаў запісваюць так, як хочучь. Але давайце разьбяром навукова

пытаньне аб нацыянальнасьці. Што такое нацыянальнасьць? Зразумела, грамадзяне, мы сабраліся сянёны не для заслухваньня навуковых дакладаў. Дзеля гэтага я не затрымаю вашай увагі на імёнах тых вучоных, якія займаліся гэтым пытаньнем. Трэба зазначыць, што гэтае пытаньне паднялося толькі ў другой палове і ў канцы XIX стагоддзя, усяго, знача, якіх-небудзь 50 гадоў таму назад. Вучоныя яшчэ зараз спрачаюцца аб прыметах нацыянальнасьці, але ў апошнія часы запанавала сярод вучоных такая думка, што ня мова, у рэшце рэшт не тэрыторыя, зьяўляецца прыметамі нацыянальнасьці; ёсьць народы, якія не маюць сваёй тэрыторыі, як жыды, напрыклад, — а вось што: воля самаго народу. Зьяўляецца ў народзе група адукаваных людзей, зьяўляецца ў гэтай групе пэўная воля, г. ё. моцнае жаданьне да жыцьця, і гэта воля перадаецца народу. Вось тады зьяўляецца й нацыянальнасьць. Знача: як бы там ні было — воля, жаданьне самога народу ставіцца на першае мейсца. Калі народ хоча мець сваю дзяржаву, знача, і ўсё: ён яе павінен мець, — ён ужо ёсьць акрэслена нацыянальнасьць. Так вось, грамадзяне! Каб нас лічылі нацыянальнасьцей, мы павінны разьвіваць у народзе волю, г. ё. упартасьць, жаданьне быць вольным. Сядзячы тут, у чэскай Празе, мы павінны разьвіваць перш усяго ў саміх сябе гэтую волю, каб потым перадаць яе нашаму народу. На нашай Бацькаўшчыне, паўтараю, зараз зіма. Не адзін і не два чалавекі выходзяць на дарогу і глядзяць,

куды паварачываецца сонца, калі ж прыйдзе, нарэшце, запраўдны дзень, калі засьмяецца, зазелее радасна вямля, калі прылятуць ластаўкі — першыя вестніцы вясны...

Мы ўсе з вамі — гэтыя ластаўкі, грамадзяне; мы панясём культуру, уласную культуру ў свае родныя хаты... І што тады будзе, глядзіце, калі мы ўсе, далучыўшыся да сучаснай эўрапейскай культуры, — зьявімся цэлай грамадой на родных палёх. Запраўды, грамадзяне, будзе нешта новае ў гісторыі!.. Дык вып'ем за гэтае новае, вып'ем за вас, вып'ем за тварцоў і змагароў беларускай культуры.

Гучнае "ўра" было яму адказа. Пачуўся звон бакалаў і шопаты задаволеных слухачоў. Трэці круг ужо значна падняў настроі прысутных і разьвязаў языкі. Ужо ўсе гутарылі за сталом, усе прыймалі ўдзел у дыскусіі з прыгоды толькі што сказанай прамовы. Нарэшце, прыгожым тэнарам Тамашэвіч пачаў:

Пад гоман вясёлы, пад звон чары поўнай,
Пры зборы ўсіх нас ў бяседзе такой, —
і хор дружна і моцна падхапіў:
Успомнім мы, брацьця, аб долі няроўнай,
Аб ўсіх тых, хто церпяць і голад і зьдзек ...

Песьня палілася прыгожымі хвалямі, падымаючыся ўсё вышэй і вышэй у столь, выходзячы праз адчыненыя дзьверы вузкага пакою ў карыдор, і паняслася далей у чужое ей чэскае паветра. Чулася, што разам з песьняй падымаліся думы сьпевакоў і нясыліся на далёкую Бацькаўшчыну, у далёкае мінулае...

Адны ўжо крыюць курганы, магіды;

Другія сасланы за краты, ў турму... —

пакрываў усіх моцны голас Тамашэвіча... Ён паглядваў на Вяроўскую з нейкай бравурнасьцяй і, здаецца, для яе стараўся выдзяліць свой голас з агульнага хору. Тугоўскі, стаўшы ў баку, пільна лавіў паглядзі ўсіх зьявртаўшых увагу на Вяроўскую. Яна сядзела чырвоная ад сваёй "сьлівоўіцы", і вочы яе гарэлі надзвычай сінім сьветам.

...Улучыўшы хвіліну, падняўся сказаць свой тост і Тугоўскі — за сьвядомых беларускіх жанчын. [...]

А на заканчэньне прамовіў:

— Грамадзяне! Я не баюся палітыкі, як гэтыя прадстаўнікі дваранска-памешчычых колаў на нашым грунце, — ён паказаў пальцам на Шабунёўскага з Загорскім, — як гэтыя вось беларусы з расейскіх камітэтаў.

— Я пратэстую, — крыкнуў Загорскі, стукаючы чаркай па стале.

— Так... Так... Вы пратэстуете... проці праўды... Можце... — Ён прадоўжываў: — Я, грамадзяне, пэўны, што толькі сьвядомая жанчына выхавана сьвядомага беларуса, што толькі з малаком маткі ўвальецца ў кроў сьвядомасьць тых, хто пойдзе за лапцюжную Беларусь... Ніякай агітацыяй мы не даб'ёмся таго, чаго можа дабіцца сьвядомая беларуска ў сям'і, не даб'ёмся тых уплываў, якія яна можа зрабіць на мужчыну. Будзе

ў нас сьвядомая жанчына — будзе й беларускі рух. Дык вып'ем за здароўе беларускай жанчыны.

— Брава! Брава! — запляскала ў далоні Вяроўская. — Я п'ю, грамадзяне, таксама за здароўе жанчын:

— Дазвольце вашу руку, грамадзянка Вяроўская, — папрасіў Загорскі.

Вяроўская пачырванела... На хвіліну яна згубілася, ня ведаючы, што ёй рабіць. Нарэшце яна схавала сваю руку. Ён, глядзячы на яе нахальным поглядам, дэманстравалі чаканьне. Потым, не дачакаўшыся, пад насьмешкі прысутных, прадоўжываў:

— Але я пратэстую, — ён паглядзеў са злосьцяй на Тугоўскага, — проці нягодных слоў гэтага пана. Сянёны я не хачу хавацца... Тут Тамашэвіч клікаў нас кудысьці, — як той чыжык у казцы Максіма Горкага. Але я ведаю, грамадзяне, што ёсьць вышэйшыя культуры, да якіх імкнучца малядыя народы.

— Старая песьня! — крыкнуў Тамашэвіч...

— Рана ці позна, — прадоўжываў Загорскі, — вы прыйдзеце да вышэйшай расейскай культуры. Ня пльойце ў старую студню, прыдзеце вады напіцца.

— Мана! — закрычаў Тамашэвіч. — Дваранска-памешчычым сынкам не мейсца ў нашай сям'і. Вон! — закрычаў Тугоўскі, не памятаючы больш сябе ад злосьці.

Maksim BAGDANOVICH

THE BURNING CANDLE

мове. Зборнік называецца "The burning candle" ("Горючая свеча"). Жыццё-свечка паэта дагарэла рана, але яго паэзія нягасная, яна працягвае зіхацець і сёння, асвятляючы шлях беларусам да іх адраджэння. Прыкладна так вытлумачыла сэнс назвы зборніка перакладчыца паэзіі М. Багдановіча на англійскую мову Анісія Пракоф'ева. Той, хто сочыць за нашымі выданнямі, ужо сустракаў гэта прозвішча. Яна пераклала на англійскую мову творы Янкі Купалы, Якуба Коласа, Ніла Гілевіча. Звычайна за працу бярэцца тады, калі паэт блізка ёй па духу, творчасць хваляе і вабіць. Анісія Леанідаўна руская, але ў Беларусі пражыла больш за 40 гадоў, добра ведае нашу мову.

На пытанне, што натхніла яе на працу над перакладамі вершаў М. Багдановіча, А. Пракоф'ева адказала: "Сам Багдановіч". А пазнаёмілася яна з яго творчасцю спачатку праз англійскую мову, знайшоўшы некалькі вершаў

паэта ў "Анталогіі беларускай паэзіі", падрыхтаванай вядомым перакладчыкам Уолтэрам Мэем.

— У анталогіі Багдановіча няма, і пераклад мяне не надта задаволіў. Але вершы зацікавілі. Уззяла творы паэта ў арыгінале. Ён крануў мяне да глыбіні душы. Багдановіч — самабытны, ні на кога не падобны. Узрушвае і лёс паэта. Пра Максіма Багдановіча, яго сям'ю, пра мала вядомыя моманты жыцця многа цікавага расказала мне Ніна Ваціцы, вядомы даследчык жыцця і творчасці Максіма Багдановіча. Яна мне дапамагла больш глыбока зразумець яго паэзію. Спачатку праца ішла цяжка і марудна. Я ўчыталася, пранікалася вершамі Багдановіча, надзвычай эмацыянальнымі, складанымі, напісанымі, як мне ўяўлялася, у нейкіх цёмнасініх тонах... А потым я нібы прысмакталася, прыпала душой да творчасці незвычайнага паэта, пераклала з асалодай.

Перакладчыца ўбачыла захопленасць паэта роднай Беларуссю, любоў да яе, тонкае абвостранае адчуванне і разуменне прыроды. Не магла не ўзрушыць і любоўная лірыка, фантастычныя, казачныя творы. А. Пракоф'евай захацелася пазнаёміць з творчасцю беларускага паэта і тых, хто не ведае беларускай мовы. Спачатку пераклала паводле "Вянка", адзінага прыжыццёвага зборніка, потым карысталася іншымі крыніцамі. Многія творы на англійскую мову перакладзены ўпершыню — "Зорка Венера", "Страцім-Лебедзь".

— Чула, што "Страцім-Лебедзь" быццам бы пераклала Вера Рыч, — гаворыць А. Пракоф'ева, — але я з яе перакладам не знаёмая.

— А ці можаце вы ацаніць свае пераклады, ці задаволены гэтай работай?

— Я рэдка бываю задаволеная сабой. Праца была надзвычай

складанай, таму што, як я ўжо казала, складаная сама паэзія Багдановіча. Па-мойму, удаліся "Зорка Венера", "Страцім-Лебедзь", некаторыя іншыя творы. Дапамагла мне, як і ў ранейшых кніжках, Людміла Паўлаўна Картэс. Яна дасканала ведае англійскую мову. Вы ведаеце, што яна рэмігрантка, жыла ў Аргенціне, прыехала ў Мінск яшчэ ў 50-я гады. Яна была маім рэдактарам, разам з ёю мы напісалі ўступны артыкул. Акрамя вершаў, у зборніку ёсць некалькі праявітых твораў Максіма Багдановіча. Іх пераклала Людміла Паўлаўна.

Зборнік М. Багдановіча "Горючая свеча" ("The burning candle") выйшаў з друку. Нашы суайчыннікі за мяжой, усе тыя, хто цікавіцца беларускай паэзіяй, пазнаёмяцца з ёю на англійскай мове. Такі наш уклад у святкаванні 100-гадовага юбілею славутага земляка.

Дз. ЧАРКАСАВА.

ПІШУЦЬ ЗЕМЛЯКІ

І ЗНОЎ ЛІТОЎСКАЕ ПЫТАННЕ

Прачытаўшы ў газэце "Голас Радзімы" ад 4-га красавіка 1991 года за № 14 артыкул пра М. Ермаловіча "Збіраць зярнятка да зярнятка", я быў проста ўсхваляваны, што хоць адзін чалавек знайшоўся за 72 гады існавання Савецкай улады напісаць праўду пра нашу гістарычную спадчыну, а "Голас Радзімы" гэту праўду надрукаваў. Праўда, я і нашы беларускія суродзічы за мяжой мала хто чытаў яго кніжку, а мо ніхто, але яе рэха гучна адаб'ецца ў беларускіх колах на

эміграцыі, бо гэта гістарычная спадчына турбуе многіх беларусістаў. Я асабіста поўнасьцю пагаджаюся з гісторыкам М. Ермаловічам і дасылаю вам у вашу газэту копію рэферата, які быў зроблены на 6-й сустрэчы беларусаў Аўстраліі ў 1985 годзе адносна назову Беларусь — Вялікае княства Літоўскае.

Янка РОЛСАН.

Аўстралія.

АД РЕДАКЦЫІ: рэферат, дасланы ў рэдакцыю Янкам

Ролсанам, уяўляе цікавасць хаця б у тым плане, што пацвярджае меркаванні М. Ермаловіча і іншых аўтараў адносна паходжання назвы і характару Вялікага княства Літоўскага. Наш зямляк паведамляе, што яго праца не з'яўляецца навуковым даследаваннем, а толькі абагульняе вывады вядомых у польным свеце навукоўцаў. Мы падаем некалькі ўрыўкаў са згаданага рэферата.

З прыходам праваслаўнай веры на нашыя землі прыйшло і пісьмо ў царкоўна-славянскай мове, і мову гэтую сталі зваць рускай, а потым і беларускай мову — мову вернікаў рускай веры сталі зваць рускай мовай.

З даўнейшых часоў слова БЕЛЫ ў дачыненні да чалавека, грамады, дзяржавы значыла вольны, незалежны (не плаціць дань-падаткаў), а слова ЧОРНЫ — нявольны.

У мінулым наш народ сам сябе не зваў беларусамі, а ліцьвінамі, так звалі нас і другія народы.

Пасля захопу нашых зямель Расеяй у 1792—1793 і 1795-х гадах некаторы час існавалі беларускія губерні па ўсходняй частцы ВКЛ і літоўскія губерні ў заходняй частцы ВКЛ, але з 25/6 1840-га году спынілася дзеянне Літоўскага Статута, а нашу краіну сталі зваць Паўночна-Заходні край Расеі.

У часы паўстання Каліноўскага ён аб'явіў сябе кіраўніком і вызваліцелем Літвы ад расейскай няволі і выдаваў газэту "Мужыцкая праўда" ў беларускай мове, дык пасля чаго быў забаронены друк у беларускай мове, які трываў аж да 1905-га году, былі забаронены ўсе старыя нашы назвы і назой Літва, ліцьвін, і яны далі нам новы назой Беларусь, беларусы.

А каб пазбавіць адзінства ліцьвінаў, наш народ падзялілі і сталі зваць: праваслаўных — рускімі, жамойцаў — літоўцамі, католікаў — палякамі.

У сувязі з забаронай назову Літва наша інтэлігенцыя, ды асабліва пасля паўстання Каліноўскага, пісьменнікі і навукоўцы на чале з пісьменьнікам Багушэвічам сталі пашырэнне назой Беларусь-беларусы як нацыянальны назой краю і народу.

Паварот да старога назову Літва і ліцьвін не меў сэнсу, бо ў дзяржаўным значэнні ён быў забаронены.

У гэтым выпадку назой Літва, літоўцы расейскі ўрад перадаў жамойцам, і ён у расейскай навуковай літаратуры замацаваўся. Назой Беларусь-беларусы таксама замацаваўся, бо гэтыя назвы не былі забаронены.

Асабліва прылажылася да пашырэння назову Беларусь, беларусы газэта "Наша ніва", якая выдавалася ў беларускай мове з 1906-га да 1915-га году.

У 1918-м годзе, калі Рада Беларускай Народнай Рэспублікі абвясціла Актам 25-га Сакавіка Беларусь вольнай і незалежнай дзяржавай, дык назой Беларусь стаўся назовам дзяржаўным у міжнародным значэнні, а потым замацаваўся, як назой дзяржаўны пры арганізацыі Беларускай Савецкай Рэспублікі.

Прывяду некалькі фактаў і доказаў, што арганізатарамі Вялікага княства Літоўскага былі беларусы, а не жамойцы.

1. Балты займалі амаль усю этнічную тэрыторыю Беларусі, але пад ціскам продкаў беларусаў гублялі яе на карысць беларусаў, і балты былі прыціснуты да мора.

2. ВКЛ узнікла на этнічнай беларускай тэрыторыі і развівалася на аснове беларускай мовы і культуры.

3. Калі жамойцы былі дзяржаўны народ, чаму яны не пакінулі ніводнай пісанай памятки ў сваёй мове?

4. Статут ВКЛ быў выданы на беларускай мове, а не на жамойскай, бо беларусы былі асноўнымі жыхарамі ВКЛ і складалі 4/5-х усяго насельніцтва.

5. Адміністрацыйныя назвы былі ў беларускай мове.

6. Гэrb ВКЛ мае Беларускі назой "Пагоня", што значыць, нечакана наляцець на ворага, разьбіць яго і быць у пагоні за ім.

7. Беларускі народ вынес цяжар змаганьняў супроць акупанцкіх прэтэнзіяў Польшчы і шматлікіх крываваў войнаў з Маскоўскай імперыяй.

8. У 1963-м годзе ў Менску выдадзены зборнік гістарычных дакументаў з 1570-га па 1662-гі год, які наглядна паказвае, што ў тыя часы пад словам Літва, ліцьвін выступаюць Беларусь, беларусы.

9. Пануючай нацыяй у ВКЛ былі беларусы, яны лічылі і лічаць ВКЛ дзяржавай беларускага народа.

Калі ставіцца пытанне аб назове Беларусь, то справа тут ясная, бо падзеі, звязаныя з гэтым назовам, адбываліся ўжо ў часы навейшай гісторыі ў XVI і XX стагоддзях і шмат гістарычных дакументаў аб гэтых падзеях захавалася.

Слова Русь прыйшло на нашыя землі не ў значэнні нацыянальным, а ў значэнні рэлігійным.

Калі ў 988-м годзе князь Кіеўскай Русі Уладзімір Вялікі ахрысціў у праваслаўную веру свой народ, вера гэтая пашырылася па Дняпры і прыпяці на нашыя землі, і нашыя продкі, што жылі тут, якія не зваліся русіны-рускія, а мелі свой пляменны назой, як крывічы, дрыгавічы і другія, атрымаўшы праваслаўную веру з Кіеўскай Русі, звалі яе "рускай верай" (не расейскай, бо Расеі як назвы дзяржавы тады яшчэ не было).

Пазней у часы ВКЛ, калі жыхары яго мелі свой нацыянальны назой ліцьвіны, дык праваслаўныя зваліся ліцьвінамі рускай веры, пратэстанты, люцэране зваліся ліцьвінамі нямецкай веры, католікі — ліцьвінамі польскай веры.

Віцебск. Плошча Перамогі.

Фота А. ЦАРЛЮКЕВІЧА.

УДЗЯЧНА ГАЗЕЦЕ

Поважжаваа рэдакцыя!

Вялікае вам дзякуй, што з увагай чытаеце мае пісьмы. Гэта мяне вельмі цешыць, за гэта я вам удзячна, як і за вашу работу. Шмат гадоў назад у мяне наогул не было ніякай сувязі з Радзімай. Вайна закінула мяне спачатку ў канцлагер у Германію, потым пасля многіх блуканняў у Італію, дзе я і засталася, раздзяліўшы лёс з мужам-італьянцам. Праз 14 гадоў змагла я тады адшукаць бацьку і маці. Толькі ваша газета дапамагла мне не забыць родную мову, хоць спачатку мне было цяжка на ёй чытаць. Я ж адно нарадзілася ў Барысаве, а жыла ў многіх гарадах Расіі ў сувязі з перасадкамі, звязанымі з бацькавай работай. Дык вось, я чытала "Голас Радзімы", адкладвала на 2-3 дні, потым зноў перачытвала. Многае вывучвала напамяць. Дзякуй вам вялікае і поспеху!

Леанарда МАЛЕЕВА.

Італія.

МЕНЕЙ СЛОЎ, БОЛЕЙ СПРАЎ

14—15 чэрвеня ў ДOME літараў у Мінску працаваў II з'езд Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны. Больш за дзве з паловай сотні дэлегатаў — прадстаўнікоў суполак ТБМ з Беларусі, з іншых рэспублік, з замежжа сабраліся тут. Прагучалі ўсхваляваныя выступленні настаўнікаў, выхавальцаў, дзеячаў нашай культуры, навукі і мастацтва, іншых энтузіястаў, якія шмат робяць дзеля адраджэння роднай мовы, а таксама грунтоўны даклад старшыні Таварыства Н. Гілевіча, дзе была прааналізавана сучасная сітуацыя і грамадска-палітычная атмасфера, у якой узнікла і пачало сваю дзейнасць ТБМ.

На фоне дзесяткаў існуючых сёння ў Беларусі грамадскіх арганізацый ТБМ вылучаецца не толькі колькасцю сваіх сяброў і прыхільнікаў, але і ўсё ўзрастаючым аўтарытэтам, уплывам на жыццё грамадства. Зразумела, што і з'езд гэтага Таварыства стаў прыкметнай з'явай.

— На ім панавала дзелявая атмасфера, што прыемна адзначаць, — кажа галоўны сакратар Рэспубліканскай Рады Таварыства Яўген Цумару. — Усе мы стаміліся ад залішняй палітызацыі. Хаця пытанні мовы — гэта безумоўна і пытанні палітыкі. Палітычныя ж пытанні вырашаюцца ў спакойнай атмасферы. Ад мітынгавасці мы пачынаем пераходзіць да нармальнай канструктыўнай працы. Бо беларусізацыю аднымі заклікамі нам ніколі не ажыццявіць, патрэбна доўгая карпатлівая праца, патрэбна цярдлівасць і самаадданасць у гэтай справе.

— ТБМ прымае самы актыўны ўдзел у беларусізацыі. Ці адчуваецца нейкае супраціўленне гэтай працы?

— Ёсць, безумоўна, у нас такая з'ява. Яна вынікае з агульнага кансерватызму мыслення людзей, культурнага стану грамадства, калі быць больш дакладным, яго нацыянальнай свядомасці. А наша грамадства, як вядома, не дужа шануе культуру. Дзяржаўныя структуры, я б сказаў, ціха супраціўляюцца. Яны проста не хочуць нічога мяняць, мець залішні клопат. Тым больш, што маюць гарантаваныя Законам 3—5—7 гадоў, адпущаныя на авалоўванне мовы. Узяць хаця б Упраўленне па справах Савета Міністраў БССР. Гэта даволі вялікая служба вядзе ўсе свае справы па-руску. Пакуль не ўмяшалася Таварыства, Камісія Вярхоўнага Савета БССР па культуры і адукацыі, зрухаў не было. Цяпер жа там арганізаваны курсы па вывучэнню мовы, збіраюцца пераводзіць усё справаводства на родную мову. Зрушыліся з месца справы ў апарце ЦК КПБ.

— Яўген Аляксандравіч, як, на вашу думку, суднасыцца тэндэнцыя да нацыянальнага адраджэння і даволі цяжкае, амаль што крытычнае становішча беларускамоўнай прэсы, з'яўленне шэрагу выданняў у Беларусі на рускай мове. Як да гэтага ставіцца ТБМ?

— Мы правярылі работу Мінскага гарадскога аддзялення «Саюздруку» ў сакавіку і высветлілі наступнае: кіёскі завалены самымі рознымі выданнямі — і кааператывнымі, і дзяржаўнымі, і грамадскімі. (І ў асноўным гэта рускамоўныя выдання.) Тут і парнаграфія, і на мяжы парнаграфіі. Беларускія ж выданні ў гэтым вялікім стосе, як правіла, кепска ляжаць, іх не відаць,

зусім не рэкламуюцца. Тысячы нумароў «Свабоды», «Навін БНФ», нават унікальны першы нумар «Спадчыны» за 1991 год былі спісаны, пралаяжаны недзе ў закутках кіёскаў. Ганебная з'ява, калі нехта не можа купіць тое, што яму трэба. (А ў беларускамоўных выданнях ёсць свой чытач.) Хаця цалкам на работнікаў «Саюздруку» нельга ўзвальваць усю адказнасць. Яны ў вельмі складаным становішчы. Выйсць з такой сітуацыі мы бачым у стварэнні асацыяцыі беларускіх выданняў, каб яны ў кожным горадзе, мястэчку мелі сваю базу — 1, 2, 3, 4 кіёскі, дзе можна было б рэалізаваць сваю прадукцыю. ТБМ мае ўжо ў Мінску 4 кіёскі. Адзін з іх дзейнічае, і прыбытак мае амаль чатыры з паловай тысячы рублёў, астатнія тры ўстанавіваюцца. А ўвогуле трэба адзначыць, што рэспубліканскія органы дзяржаўнага кіравання не ствараюць належных умоў для пашырэння беларускага перыядычнага друку. Так, усе новыя дзяржаўныя выданні, заснаваныя ў апошнія гады («7 дней», «На родная газета», «Рэспубліка»), або выходзяць на рускай мове, або друкуюцца на дзвюх мовах, прычым з меншай доляй у іх беларускамоўных матэрыялаў. Хіба гэта не свядомае ігнараванне Закона, не свядомае супраціўленне беларусізацыі і адраджэнню беларускай нацыі?

— Скажыце, чаго дамаглася Таварыства беларускай мовы за прайшоўшыя два гады?

— Па-першае, створаны суполкі і арганізацыі Таварыства на ўсёй тэрыторыі рэспублікі і за яе межамі — паўсюль, дзе жывуць беларусы, нават і ў замежжы. Па-другое, створаны курсы і гурткі па вывучэнню беларускай мовы ў дзяржаўных установах, тэхнікумах і вучылішчах. Праўда, справа тут рухаецца не так хутка, як хацелася б. Таварыства распачало сваю выдавецкую дзейнасць — выдае бюлетэнь «Наша слова», які з 1991 года стаў фінансавацца ўжо дзяржавай.

Сіламі Таварыства беларускай мовы пачалі выдавацца на нацыянальнай мове рэспублікі мясцовыя перыядычныя выданні ў Маладзечне і Навагрудку. ТБМ распачало выданне беларускіх слоўнікаў і навуковых кніг, а таксама сувенірнай прадукцыі. І самае галоўнае, я лічу, што створаны правы калідор, правая аснова. Гэта і Закон аб мовах, і Закон аб культуры, прыняты ў першым чытанні Закон аб адукацыі. Цяпер Саўмін абяцае перадаць нам фабрыку, друкарню, аўтобус, абсталяваны гукаўзмацняльнай апаратурай, каб агітацыйная брыгада магла ездзіць па вёсках і гарадах. Клапоцімся, каб стварыць сваю матэрыяльна-тэхнічную базу, бо без яе не можам арганізаваць буйнамаштабныя акцыі ў карысць беларускай культуры і мовы.

Таварыства мае цяпер моцную сацыяльную падтрымку ва ўсіх сляхах насельніцтва. Адбыўся зрух у грамадскай свядомасці. І хаця за сваю мову нам трэба ўсё яшчэ змагацца, адстойваючы яе, тым не менш ёсць падставы казаць, што справы зрушыліся з месца. І трэба меней лозунгаў і заклікаў, а болей практычных спраў. Да чаго я і заклікаю кожнага беларуса, кожнага, хто жыве ў Беларусі.

Гутарку вяла
Таццяна АНТОНАВА.

ПАСТАНОВА

II З'ЕЗДА ТАВАРЫСТВА БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ ІМЯ ФРАНЦІШКА СКАРЫНЫ

1. З'езд ухваліў дзейнасць органаў дзяржаўнага кіравання, народнай гаспадаркі, грамадскіх аб'яднанняў, усіх прыхільнікаў беларускага слова, скіраваную на ажыццяўленне Закона аб мовах у Беларускай ССР і выказваецца за цеснае супрацоўніцтва з усімі зацікаўленымі ў адраджэнні беларускага слова дзяржаўнымі і грамадскімі структурамі, прадпрыемствамі, установамі і арганізацыямі рэспублікі і за аказанне ім у гэтай высакароднай дзейнасці ўсямернай падтрымкі з боку Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны.

У парадку заканадаўчай ініцыятывы з'езд выказвае прапанову Вярхоўнаму Савету і Савету Міністраў Беларускай ССР унесці змены ў структуру і рэгламент працы Саветаў народных дэпутатаў рэспублікі ўсіх узроўняў, накіраваныя на стварэнне пры іх паўнамоцных камісій з ліку народных дэпутатаў, актывістаў Таварыства беларускай мовы і іншых патрыятычных грамадска-

культурных арганізацый, работнікаў нацыянальнай сістэмы адукацыі, культуры, прыхільнікаў беларускага слова — дзеля забеспячэння і каардынацыі дзейнасці Саветаў, органаў выканаўчай і судовай улады, прадпрыемстваў, устаноў, арганізацый у межах адпаведнай тэрыторыі па ажыццяўленню Закона аб мовах у Беларускай ССР; мэтазгодна вызначыць у складзе Савета Міністраў Беларускай ССР, органаў мясцовага самакіравання асоб, адказных за ўсебаковае, свечасовае і ў шэрагу выпадкаў паскоранае ажыццяўленне Дзяржаўнай праграмы, зацверджанай урадам адпаведнасці з Законам аб мовах у Беларускай ССР.

2. Даручыць Рэспубліканскай Радзе ТБМ вывучыць выказаныя на з'ездзе прапановы і крытычныя заўвагі і ў межах кампетэнцыі Таварыства прыняць да выканання тыя з іх, якія скіраваны на пашырэнне і ўдасканалванне статутнай дзейнасці Таварыства беларускай мовы.

ПАСТАНОВА

II З'ЕЗД ТАВАРЫСТВА БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ ІМЯ Ф. СКАРЫНЫ «ДА ПЫТАННЯ АБ РЭФОРМЕ ПРАВАПІСУ БЕЛАРУСКАЙ ЛІТАРАТУРНАЙ МОВЫ»

Адзначаючы, што рэформа правапісу 1933 года была гвалтоўнай, прывяла да істотнага збяднення беларускай літаратурнай мовы і мела палітычныя мэты, скіраваныя на выпяцненне яе з грамадскага ўжытку ў Беларусі, з'езд рашуча выказваецца за неадкладнае вяртанне беларускай літаратурнай мове яе нацыянальнага аблічча. Разам з тым, высакароднай справе нацыянальнага адраджэння Беларусі, пашырэння беларускай мовы і культуры ў рэспубліцы, еднасці беларусаў ва

ўсім свеце не спрыяе надўнасць у сучаснай беларускай літаратурнай мове дзвюх правапісных нормаў. Кансалідаваная, культурная нацыя мусіць мець адзіны правапіс.

З'езд даручае Камісіі Таварыства па ўдасканалванню правапісу да канца 1991 года выпрацаваць праект асноўных напрамкаў удасканалвання правапісу беларускай літаратурнай мовы і вынесці яго на абмеркаванне грамадскасці.

ЗВАРОТ

ДА ГРАМАДЗЯН БЕЛАРУСІ, ДА БЕЛАРУСАЎ, ЯКІЯ ЖЫВУЦЬ ВА ЎСІМ СВЕЦЕ, ДА ПРЫХІЛЬНІКАЎ БЕЛАРУСКАГА СЛОВА

Шаноўныя беларусы! Прыхільнікі беларускага слова!

— Минула два гады, як адбыўся Устаноўчы з'езд Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны. За гэты час унесены важкі ўклад у справу абароны і пашырэння беларускага слова не толькі на Беларусі, але і за яе межамі. Прыняты Закон аб мовах у Беларускай ССР, зацверджана Дзяржаўная праграма яго ажыццяўлення. Прыняты Закон аб культуры, разгледжаны ў першым чытанні Закон аб адукацыі. Шмат карысных спраў робяць арганізацыі Таварыства беларускай мовы ў Вярхоўным Саўце і Саўце Міністраў БССР, у шэрагу мясцовых Саветаў народных дэпутатаў. Суполкі ТБМ ёсць на Украіне, у Расіі, Літве, Латвіі, Эстоніі, Карэліі, Казахстане. Створаны яны таксама ў ЗША, Канадзе, Аўстрыі, Італіі, Польшчы...

Аднак і сёння, як дзесяць, трыццаць, пяцьдзесят гадоў назад, святая святых нацыянальнай культуры — беларуская мова — унебяспечы! Мы не здолелі яшчэ адбыць ад мяжы духоўнага знікнення. Яшчэ расквашу на нашай зямлі правы і нацыянальны нігілізм. На фоне цяжкай сацыяльна-эканамічнай сітуацыі ў рэспубліцы апошнім часам становіцца беларускай мовы ў пэўных сферах грамадскага жыцця не палепшылася, а нават пагоршылася.

Закон аб мовах у Беларускай ССР, які з такой цяжкасцю быў прыняты, ігнаруецца — перш за ўсё дзяржаўнымі структурамі. Старшыня Вярхоўнага Савета БССР, пераважная большасць народных дэпутатаў Беларусі і

членаў Прэзідыума Вярхоўнага Савета рэспублікі, улада БССР не даюць прыкладу паважлівага стаўлення да беларускай мовы, хаця закон прыняты парламентам. Дзе яшчэ ў свеце можна знайсці такое, каб закон аб мовах ігнараваўся большасцю саміх заканадаўцаў? Таму не дзіва, што Дзяржаўная праграма па ажыццяўленні Закона аб мовах у Беларускай ССР, Дэкларацыя аб дзяржаўным суверэнітэце рэспублікі пакуль не сталі абавязкам у службовай дзейнасці кожнага дзяржаўнага служачага — ад міністра да работніка ніжэйшага звяна.

Вельмі слаба асвятляе чарговую «беларусізацыю» на сваіх старонках рэспубліканскі друк. Мала таго, у некаторых выданнях з'явіліся зневажальныя публікацыі ў адносінах да нашай мовы, дзеячаў беларускай культуры, пісьменнікаў. Ні ў адной краіне народ не дазволіў бы, каб так ахайваліся яго святыні, лепшыя прадстаўнікі нацыі. Гэта толькі цярдлівыя беларусы могуць зносіць такое. Але далей так жыць нельга!

Мы, дэлегаты II з'езда Таварыства беларускай мовы, пасланцы рабочых, сялян, інтэлігенцыі, прадстаўнікі розных партый і беспартыйных, атзісты і набожныя, заклікаем усіх грамадзян Беларускай ССР паважаць, ахоўваць і развіваць духоўныя скарбы народа Беларусі, авалодваць беларускай мовай і шанаваць яе.

Мы звяртаемся да ўсіх беларусаў, якія жывуць па-за сваёю Бацькаўшчынай, смялей далучацца да нашых клопатаў, словам і справай дапамагаць

адраджэнню мовы роднай зямлі.

Мы звяртаемся да народных дэпутатаў рэспублікі і заклікаем іх рабіць усё магчымае, каб карэнны народ Беларусі мог плёна і поўна рэалізоўваць свой духоўны і культурны патэнцыял ва ўласным доме. Заклікаем беларусаў з пашанай ставіцца да культуры і моў людзей іншых нацыянальнасцей на Беларусі. Дапаможам ім адчуваць сябе не чужымі на нашай зямлі, каб яны ахвотна спасцігалі нашу гісторыю і культуру, вывучалі беларускую мову.

Звяртаемся да ўсіх грамадскіх арганізацый рэспублікі, вернікаў усіх канфесій з заклікам шанаваць беларускую мову як дзяржаўную і ўсямерна спрыяць яе пашырэнню ва ўсіх сферах грамадскага жыцця.

Заклікаем пісьменнікаў, работнікаў асветы, культуры, сродкаў масавай інфармацыі шырэць прапагандаваць беларускую мову на ўсіх узроўнях, смела выкрываць факты ігнаравання яе асобамі любога рангу.

Суайчыннікі! Культура нацыі без культуры роднай мовы — бяссэнсіца. Таму ўдасканалвайце веды па беларускай мове, ахвотна вывучайце яе. Стварайце суполкі Таварыства беларускай мовы паўсюль, дзе іх няма. Старайцеся ўсімі сіламі абудзіць гістарычную памяць у тых, каго яшчэ трымае ў палоне ганебны нацыянальны нігілізм. Сваім асабістым прыкладам паказвайце, як павінна гучаць беларускае слова ў вуснах кожнага жыхара рэспублікі.

Дык няхай квітнее гэтае слова на нашай зямлі ва ўсе будні і ў святы! Жыве Беларусь!

ДА ПЫТАННЯ ПРА САЮЗНЫ ДАГАВОР

2-гі З'езд ТБМ імя Фр. Скарыны заяўляе, што выкананьне статутаў Таварыства, ключавая й канцавая зь якіх — дасягненьне беларускаю мовай рэальнага статусу дзяржаўнай мовы на Беларусі, яе выратаваньне й адраджэньне — магчымае толькі пры ўмове палітычнае незалежнасьці Беларускае дзяржавы. З'езд зьявляецца да Вярхоўнага Савету Беларусі з настойлівым патрабаваньнем надаць Дэкларацыю аб дзяржаўным суверэнітэце БССР канстытуцыйны статус, не дапусьціць уступленьня Беларусі ў палітычныя саюзы й падпісаньня ёю адпаведных пагадненьняў да прыняцьця Канстытуцыі суверэннае Рэспублікі Беларусі. Толькі незалежная дэмакратычная Беларусь — гарант прыярытэтных правоў і гістарычнае перспектывы беларускае мовы — змога адстаяць і захаваньне дзеля агульналюдзкага добра сваю культурную самабытнасьць.

З ДАКЛАДА Н. ГІЛЕВІЧА НА

II З'ЕЗДЗЕ ТБМ ІМЯ Ф. СКАРЫНЫ

Беларусь уступіла ў вельмі адказную паласу свайго гістарычнага развіцця. Без усведамленьня гэтага, без асабістай гатоўнасці кожнага падключыцца да Адраджэньня, да беларусізацыі ўсяго нашага жыцця — беларускі народ як нацыя не ўваскрэсне, Беларусь як дзяржава не здзейсніцца. Вось чаму дзейнасць Таварыства беларускай мовы найцесным чынам звязана з беларускай ідэяй у яе агульным сэнсе і практычна падпарадкавана задачы нацыянальнага Адраджэньня Беларусі.

Не партыйным і не сацыяльна-класавым крытэрыем трэба нам, дбаючы пра ТБМ, кіравацца, а толькі любою да роднага слова і верай у яго прыгажосць і сілу! І радыкал-дэмакрат, раўнадушны да лёсу нашае мовы, а значыць і нашае нацыі, нічуць не лепшы для нас, чым гэтакі ж раўнадушны партыяцрат-камуніст. Гэтаксама, як абьякавы да роднае мовы беларус праваслаўнае веры не менш грэшы перад Богам, як гэтакі ж абьякавы беларус-католік. Мова павінна яднаць усіх нас, мова!..

Усім, каму сёння балюча за стан нашае мовы, трэба ясна ўсвядоміць неабходнасць кансалідацыі і згуртавання нашых шэрагаў, зразумець тую вялізную шкоду, якую прычыняе справа адраджэньня беларускай мовы і культуры неразумная канфрантацыя, разлад і нязгода.

Колькі стагоддзяў назад за жыццё нашай мовы змагаліся Скарына, Будны, Цяпінскі, Сапега і іншыя вялікія, паўтараста ці трохі менш гадоў назад за яе жыццё змагаліся Дунін-Марцінкевіч, Каліноўскі, Багушэвіч і іншыя вялікія, на

пачатку ХХ стагоддзя за жыццё роднага слова змагаліся Купала, Колас, Цётка, Багдановіч, Гарэцкі і іншыя вялікія, пазней — за яе жыццё пайшлі на Калыму, на Салаўкі або ў Курапаты тысячы і тысячы іншых, і вялікі і радавых патрыётаў Бацькаўшчыны. Прайшло яшчэ паўстагоддзя, завяршаецца ХХ век — і што ж? А ўсё тое ж: барацьба працягваецца! І сёння наша мова застаецца на асобым становішчы. І сёння мы думаем і клапоцімся аб тым, як яе ўратаваць, што мы маем рабіць, каб наш беларускі народ не страціў сваю мову канчаткова. Што ж гэта за такая праклятая доля, калі цягам цэлых стагоддзяў мы вымушаны адваёўваць для роднае мовы права на жыццё? Ці не задоўга гэтае змаганне цягнецца? Ці не пара рашуча пакончыць з гэтым бяспраўным становішчам народа і яго культуры? Ці не пара ўсім зласліўцам-нядобрычліўцам нашым, як і ўсім тутэйшым слепакам, зразумець, што геній нашае мовы не смяротны, што яе сіла і моц неадольныя, і што ўсе намаганні паглынуць яе, растварыць у стыхіі іншай мовы — марныя?

Трэба пакончыць з гвалтоўнай палітызацыяй і ідэалагізацыяй у мове, у нашай тапаніміцы і антрапаніміі, зрабіць жыццё мовы, развіццё яе жывога арганізму свабодным і натуральным, што магчыма толькі тады, калі ў сваіх адносінах да мовы, да яе граматыкі, да яе слоўніка, сінтаксісу і фразеалогіі будзем абаярацца на навукова-аб'ектыўныя асновы, будзем паважаць вялікую навуку лінгвістыку, помнячы, што гэта навука не толькі пра законы развіцця мовы, пра структуру і жыццядзейнасць Слова, якое было напачатку і якое было Бог, але і навука пра законы развіцця чалавека, пра лад і жыццё душы чалавечай, душы народа.

Матэрыялы гэтай старонкі прысвечаны нядаўна прайшоўшаму II з'езду Таварыства беларускай мовы. Мы друкуем асноўныя дакументы, прынятыя з'ездам.

МАЛАДЗЕЧНА-МІНСК-УРАЛ,
А ДАЛЕЙ-УСЮДЫ

А вось яшчэ адзін "бадзьяк" з Беларусі Тамаш Булгак. Ён тут быў раней, чалавек, сасланы яшчэ па палітычнаму працэсу Сымона Канарскага. Праўда, яго ўжо былі адпусцілі па амністыі, але ж бура паўстання на Наваградчыне ў 1863 годзе зноў зачэпіла яго сваім крылом. І вось гэты стары чалавек зноў у сібірскіх тайзе. Сюды прыехала добраахвотна і яго жонка. Яны пройдуць разам усе выпрабаванні лёсу, вернуцца дамоў і напішуць свае мемуары. Тады ж з імі жыў доктар Дабравольскі, таксама выгнаннік. Усе людзі адукаваныя, інтэлігентныя, цвёрдыя духам. Панцэлеў прызнаў у іх смеласць, незалежнасць, прагрэсіўнасць поглядаў.

Пасля поўначы закончыў чытаць Л. Панцэлева. Яшчэ бегла паглядзеў яго ўспаміны пра М. Салтыкова-Шчадрына і М. Чарнышэўскага. Сам аўтар мемуараў — равеснік нашаму Ф. Багушэвічу. Ён сябраваў з многімі вядомымі людзьмі дзевятнацатага стагоддзя, у тым ліку з ужо памянёнымі А. Дэспат-Зяновічам і Л. Родзевічам. На форзацы кнігі названы выданні, якія Л. Панцэлеў (1840—1919) пасля ссылак выдаў у сваёй друкарні, сярод іх творы Спінозы, Платона, Тацыта, Мантэск'е і іншых. Выдаваў ён і папулярную ў той час серыю "Гістарычныя чытанні".

Закрыў кніжку і ў думках яшчэ раз падзякаваў за яе ўральскаму добрычліўцу. Толькі чаму перадаў мне, маладзечанцу? Можна таму, што ў дадатку гутарка ідзе пра "арганізаваныя пажары" ў 1862—1863 гадах у Лебедзеве, Гарадку, Вілейцы, Даўгінаве. А гэта ўсё ж мае мясціны.

ДАПЫТЛІВАСЦЬ

Развітаўся са сваім новым знаёмым краязнаўцам і ўжо абамлелымі нагамі паціху рухаюся ў бок гатэля. Чую ззаду шпаркую хаду, прадуваю новую сустрэчу. Паварочваюся і бачу хударлявую постаць са светлым адкрытым тварам і русымі валасамі, блакітнымі вачыма, прамым носам. У абліччы сама дабрыйна.

— Даруйце, я чуў, што вы з Беларусі?

— Так.

— Не, я не беларус, чыстакроўны русак, з Аляксандрава Уладзімірскай вобласці, — нібы просячы прабачэння, энергічна загаварыў яшчэ адзін калега. — Я сам займаюся гісторыяй свайго горада і раёна. Вельмі захоплены мікратапанімікай. І ведаеце, што яна паказвае? Ма паказвае яна вось што. Сляды маіх продкаў вядуць на Полаччыну, на Падзвінне. Вас гэта не цікавіць?

— Па праву краязнаўца мяне ўсё турбуе, але ў сваёй навукавай практыцы з гэтым не сустракаўся.

Прыселі, пазнаёмліся. У маю запісную кніжачку ўвайшло яшчэ адно імя: Стрыгану Леў Сяргеевіч.

— Кім жа вы працуеце?

— Я інжынер і часу на краязнаўства, ой як не хапае. Працую вечарамі. А як выхадны, саджуся на электрычку і еду з Аляксандрава ў Маскву, у бібліятэку Леніна. Працаваў і ў архівах. Мяне цікавіць пісьмовыя крыніцы сярэднявечча. За многія гады сабраўся багацейшы матэрыял. Пачаў з тапонімаў, мікратапанімаў, Гідронімаў. Унікальныя супадзенні з Полаччынай. Па маіх меркаваннях, пад уплывам пэўных ваенна-палітычных навал-

ніц насельнікі старажытнай Полаччыны перасоўваліся ў паўночна-ўсходнім напрамку на Цвер, а потым і на Аляксандраў.

— А чаму не наадварот адбыўся рух?

— Такое не магло быць. Самі тапонімы ўжо ў нас прымалі абноўленую форму. У вас жа, на Полаччыне, яны больш архаічныя. Да таго ж на беларускай зямлі арэал тапонімаў, напрыклад, Слабада, больш пашыраны, а ў нас яны ёсць на абмежаванай тэрыторыі. Вось чаму я перакананы, што перасяленцы былі з Беларусі, а не наадварот.

— Як вам удалося сабраць такі каштоўны матэрыял? — пытаюся ў аляксандраўскага калегі.

— Для гэтага заняўся лінгвістыкай, фальклорам, этнаграфіяй. Толькі ў мяне ёсць цяжкасці з літаратурай Полаччыны. Загядкі гісторыі вымагаюць ведаць надта шмат. Вось прыклад. У старадаўніх сясненнях каля Аляксандрава бытуе мужчынскае імя Масей і больш на Уладзіміршчыне нідзе не сустранеш. Гэтае ж імя ёсць і ў вас на Беларусі, на яе паўночна-ўсходніх абшарах. І на Беларусі яно больш пашыранае.

— Запішыце сабе для памяці, што на Беларусі ёсць пазт Масей Сяднёў. Сапраўды, ён з Усходняй Беларусі, — даю свайму калегу інфармацыю для роздуму.

Леў Сяргеевіч таропка заносіць у свой брукльёнчык новыя звесткі, якія я яму падкінуў. Ён працягваў перапытваць пра беларускія формы тапонімаў, дзе яны найбольш распаўсюджаны.

Як я пашкадаваў, што не змог падтрымаць гаворку на тым жа высокім энтузіязме, які жыў у майго калегі.

На жаль, у Стрыганаву заставаўся адна гадзіна да адпраўлення цягніка, і ён паспяшыў у гатэль. Рассталіся мы з ім як быццам даўным даўно ведалі адзін другога. І першы ліст, які я атрымаў ад новых знаёмых, быў з Аляксандрава. Вось вам і выпадковая сустрэча.

АЛЯКСАНДР ГРЫН —
СЫН БЕЛАРУСКАГА
ПАЎСТАНЦА

У аўтабіяграфіі (1913) вядомага рускага пісьменніка чытаем: "Мой бацька, Сцяпан Яўсеевіч Грынеўскі, паходзіў са шляхты Віленскай губерні. Дзядуля, г. зн. бацька майго бацькі, быў буйным маянткоўцам Дзісенскага павета. У 1869 годзе бацька па справе польскага паўстання быў арыштаваны, прасядзеў тры гады ў турме, а затым прабыў два гады ў ссылцы... Маёнтак, разумеюцца, канфіскавалі. Вызвалены агульнай амністыяй таго часу, бацька пехатой дабраўся да Вяткі і тут у канцы канцоў абаснаваўся". Дарэчы, Сцяпана Грынеўскага арыштавалі, калі ён яшчэ вучыўся ў шостым класе Віцебскай гімназіі.

Будучы пісьменнік нарадзіўся ў горадзе Слабадскім 11/23/ жніўня 1880 года, дзе нейкі час працаваў яго бацька. Усё ж сям'я вярнулася ў Вятку, і Сцяпан Грынеўскі (1843—1914) больш за трыццаць гадоў працаваў на бухгалтарскай частцы, а з 1894 года і да смерці — наглядчыкам губернскай земскай бальніцы. Тут Аляксандр Грын вучыўся ў рэальным вучылішчы, потым у гарадскім. У бацькі была някельская бібліятэка, і сын шмат здабываў ведаў самаадукацыяй.

Дарогі жыцця А. Грына аказаліся поўныя прыгод. Дзе ён толькі ні быў: і матросам у Адэсе, і ў Баку на рыбных промыслах, і лезеншчыкам на станцыі Мурашы Перм-Котласкай дарогі, і рабочым на Пашыйскіх прысках, у жалезных рудніках сяла Кушва, што ля гары Благадаць, на тар-

фніках і нават дрывасекам. Быў яшчэ салдатам, ды дэзерціраваў са службы. Вандраваў па ўсёй Расіі. У 1903 годзе за рэвалюцыйную прапаганду сярод матросаў А. Грына арыштавалі ў Севастопалі. У аўтабіяграфіі пісаў: "Я прасядзеў амаль два гады. Мяне прысудзілі да пазбаўлення ўсіх правоў і бестэрміновайсылкі на пасяленне. 17 кастрычніка 1905 года вызваліла мяне. У снежні таго ж года я быў арыштаваны ў Пецярбургу і ў пачатку ліпеня 1906 года высланы адміністрацыйна ў Турыйск Табольскай губерні, адкуль праз дзень уцеў..."

Што і казаць, вельмі насычаным аказалася жыццё Аляксандра Сцяпанавіча Грына (Грынеўскага). Такага жыцця хапіла б любому пісьменніку на некалькі дзесяткаў кніг. Шмат пісаў і ён: вершы, прозу, п'есы, сцэнарыі...

У бібліяграфіі пісьменніка звычайна адзначаюць, што ён пачаў літаратурны шлях апавяданнем "Апельсіны" (1908). Хоць, як устанавіў літаратурны даследчык Яўген Пятраеў, А. Грын пачынаў з апавядання "В Італіі" (1907), калі сам жыў у Пецярбургу пад імем вяцкага мешчаніна А. А. Мальгінава.

Імя пісьменніка акружана легендамі. І сёння па яго творах ставяцца балетныя спектаклі, кінафільмы, выходзяць зборнікі ўспамінаў, наладжваюцца чытанні, адчыняюцца музеі, помнікі і мемарыяльныя дошкі. Валодаў ён рэдкім дарам рамантычнай фантазіі. Матывы экзатыкі прысутнічаюць у яго творах. У фантастычным горадзе Зурбаган, напрыклад, збіраюцца матросы з усіх канцоў свету. Шмат пісалася ад уласна імя перажытага. Аб прыгодах золаташукальнікаў гаворыцца ў аўтабіяграфічнай аповесці "Залотая цепь", якая выйшла ў Маскве з прадмовы Канстанціна Паўстоўскага "Скіталец". У героях Аляксандра Грына пульсуюць моцныя валявыя якасці, і яны гуманізуюць сабой усё лепшае на зямлі ("Альбе паруса", "Сердце пустыні", "Бежучая па волнам", "Дорога нікуда" і іншыя).

У 1930 годзе пісьменнік перасяліўся ў горад Стары Крым, што каля Феадосіі. Змайстраваў уласны глінабітны домік і дажываў век ужо цяжка хворым чалавекам. Памёр летам 1932 года.

У сваёй аўтабіяграфіі Аляксандр Грынеўскі не хаваў свайго беларускага паходжання, але ці быў хоць калі на Беларусі, пра гэта звестак мы не маем. А магло ж быць і такое, улічваючы яго пастаяннае памкненні да вандраванняў.

ПАСЛЯСЛОЎЕ

Чэлябінск адкрыўся перада мною самымі рознымі фарбамі: пакутнымі і светлымі. Вуліцы горада гудзяць жыццём, моладзь усміхаецца, спячыцца. Я ж яшчэ раз парываюся ў архіў, каб паўглядаць у пісьмовыя сведчанні далёкіх часоў, знайсці яшчэ хоць адзін след беларуса. Напрыклад, чым цікавы матэрыял пра будаўніцтва тут транссібірскай магістралі. Успомнілася някрасаўскае пра будаўніка-беларуса. Так, яны будавалі. Толькі тады ўжо падрасталі і новыя беларусы, якія фінансавалі, якія закладвалі тут сваё "дело", якія разам з іншымі змаглі прыкладна за дзевяць гадоў перакінуць дарогу жыцця ад Урала на Далёкі Усход. Быў тут і прадпрымальнік-беларус Букар. Але ж усёго не ахопіш. І яшчэ раз пераконаваешся, як важна сустракацца з людзьмі, як важна адкрываць дзверы новых архіваў.

Генадзь КАХАНОЎСКІ.
Чэлябінск — Маладзечна.
Красавік-ліпень
1990 года

БЕЛАРУСКІЯ АЛЬПІНІСТЫ ШУКАЮЦЬ АДНАДУМЦАЎ ЗА РУБЯЖОМ

Беларускі Нацыянальны Алімпійскі камітэт і Федэрацыя альпінізму Беларусі запрашаюць да супрацоўніцтва суайчыльнікаў, якія жывуць у замежных краінах, для сумесных альпінісцкіх узыходжанняў на найвышэйшыя вяршыні Савецкага Саюза і Гімалайскіх гор. Мы марым пры сумесных узыходжаннях узяць у паднябессе нашу нацыянальную і алімпійскую сімволіку і адчуць радаснае біццё сэрцаў аднадумцаў і землякоў.

Беларускія альпіністы маюць вопыт высотных узыходжанняў і гатовы прыняць на сябе клопаты аб падрыхтоўцы жадаючых удзельнічаць у альпінісцкіх узыходжаннях, калі яны маюць патрэбу ў такой падрыхтоўцы.

Магчымыя ўклады спонсараў плануецца

таксама выкарыстаць пры правядзенні ўзыходжанняў для таго, каб звярнуць увагу грамадскасці на экалагічныя вынікі катастрофы на Чарнобыльскай АЭС для нашай роднай Беларусі.

Мы таксама гатовы прыняць прапановы аб стварэнні сумесных прадпрыемстваў па продажы беларускіх сувеніраў з мэтай выкарыстання грашовых даходаў для фінансавання альпінісцкіх экспедыцый у Гімалайскіх гарах.

Старшыня Беларускага Нацыянальнага Алімпійскага камітэта
В. РЫЖАНКОЎ.

Прапановы просім высыліць на адрас:
БССР, 220600, г. Мінск, вул. Кірава, дом 8, корп. 2, Беларускі Нацыянальны Алімпійскі камітэт, Федэрацыя альпінізму Беларусі,
Факс /0172/ 276184.

РУКАМ РАБОТА, ДУШЫ РАСКОША

(Заканчэнне.)

Пачатак на 1-й стар.

было патрэбна. Так і мы, дзеці, з маленства ўсяму вучыліся. Нам нават настаўнік у школе паказваў, як з саломы плесці. Хіба мог я думаць тады, што некалі дзядзечка ўспомніць даўнейшае?

Усё ніяк рукі не даходзілі... На пенсію выйшаў — і то не адразу ўзяўся, хоць рабіць нічога другога ўжо не мог, ногі падвялі. У галаву не прыходзіла за салому ўзяцца: каму сёння той гарнец ці кубел патрэбны? А тут неяк пляменніцы прыехалі, дык не, каб птушак паслухаць ці ў лес збегачь — у тэлевізар адразу ўваткнуліся. А там якраз паказваюць, як майстры плятуць з саломы. Глядзяць пляменніцы, дзівяцца... Я вазьмі ды і скажы жартам: хочаце, і я такое спляту. Пасмяяліся ды і забыліся. Але ж дзіва было, і перш мне самому, што помню, аказваецца, чаму навучыўся ў маленстве. Праўда, кубел ці сьвяненьку плесці не стаў (нашто яны сёння?), а вось куфэрак ці рамачку — справа іншая. Вунь якая цікавасць сёння да іх... Па ўсім свеце мае работы разляцеліся, у многіх музэях ёсць. Вось і наш, Вілейскі, часта заказвае то тое, то гэтае...

— А як жа з вашымі нагамі

салому нарыхтоўваць?

— Жонка памагае. Яна, бывае, і сварыцца, калі ў хаце насмечу, але куды дзенешся? А салому ж абы-якую не возьмеш. Каб яна свяцілася, ззяла, трэба ў жніво нарыхтоўваць, спелую. У сухім месцы хаваць, каб не заплеснела. Тады добры матэрыял будзе, як золата. Хоць якое яно сёння, тое "золата"? Нібыта і добрая салома — доўгая, тоўстая, жоўценкая, а размоцьш для работы, дык яна плямамі пойдзе. Хімія... А дзе ж узяць салому з чыстай зямлі? Хоць на сваіх сотках сей...

У сваёй творчасці Пётр Аляксандравіч абавіраецца не толькі на ўспамін дзяцінства. Ён і на выстаўку не палянуецца з'ездзіць, і кніжкам, якія можна дастаць, карыстаецца. Але цікава, што нікога ён не паўтарае, не пераймае нічых знаходак, з самага пачатку сваёй творчасці выпрацаваўшы ўласны арыгінальны почырк. Праўда, не адмаўляецца майстар і ад прыёмаў пляцення, якія здаўна скарыстоўваліся і ўжо сталі універсальнымі, як тая ж вінтападобная пляцёнка. Але найбольш улюбёны яго "паўфабрыкат" — вузенькая плоская пляцёнка ("плётка", як называе яе сам майстар). З яе ён і капелюшы сшывае, і склада-

ня кампазіцыі выплятае.

Вось, скажам, тая ж птушка, што ўжо стала найбольш пашыраным саламяным сувенірам, і, бадай, кожны аматар пачынае з яе авалодваць саломаляццёнем. Фігуркі жаўранкаў здаўна вырабляліся ў народным побыце славян — і як дзіцячая цацка, і як аtryбут аграрнай абраднасці. Народны вопыт выпрацаваў гранічна дасканалую і рацыянальную форму: пучок саломінак, перавязаны ў пэўных месцах, утварае тулава з пышным хвостом, другі пучок, устаўлены ўпоперак, — крыльцы. Проста, але вобразна.

Пётр Аляксандравіч разважыў іначэй. Паколькі саламяная птушка сёння — не цацка, не аtryбут аграрнай абраднасці, а мастацкі твор, то і выглядаць яна павінна куды больш дэкаратыўна. І вось ужо яго птушка — не проста сціплы жаўранак, а вялікі залаціста-кашачны птах. Тулава добра мадэляванае, суцэльна абкручанае пляцёнкай, з яе ж набраныя і крылы, і хвост.

Уласная інтэрпрэтацыя адчуваецца і ў куфэрках, якія на любой выстаўцы не збытаеш з работамі іншых майстроў. Формы нібыта традыцыйныя, простыя, але сценкі і века аздоблены рознымі дэкаратыўнымі дэталямі, многія з якіх прыдумаў Пётр Аляксандравіч. Найбольш характэрная яго знаходка — саламяная кветачка нахшталь гарлачыка, якая арганічна спалучаецца з традыцыйнымі элементамі — пляцёнкай, рамбичнымі накладкам і інш.

Арыгінальная выдумка май-

стра — насценныя карцінкі-панно, таксама выплеценыя з саломы. Сюжэты іх яўна навеяны тыповымі для тутэйшых мясцін маляванымі дыванамі, але ў саломе атрымліваецца зусім новае, нечаканае вырашэнне. Аснова, фон выплятаецца простым перапляценнем разгладжаных саломінак. Як ніткі ў тканіне, толькі фактура больш выразная і графічная. Пляцёнкай выкладваюцца дрэвы, кусты, трава, фігуркі аленяў, птушак, людзей. Пры бакавым асвятленні саламяны ўзор не толькі зіхаціць і пераліваецца, але і стварае выразны рэльефны малюнак.

Любіць Пётр Аляксандравіч і складаныя кампазіцыі сюжэтных-тэматычных характару. Звычайна гэта розныя бытавыя сцэнкі, у якія майстар укладае свае ўспаміны аб мінулым. Вось "Хутар": хата, хлеў, гумно, азярод, каля калодзежа — гаспадыня з вёдрамі, непадалёку гаспадар арэ на валах... "Сялянская хата": печ з віламі і качаргой, калыска, калаўрот, гаспадыня за кроснамі, свіння ў запечку сёрбае з карыта...

Сваімі творчымі набыткамі Пётр Аляксандравіч шчодро дзеліцца з усімі, хто пажадае, падтрымліваючы гэтым агенчык традыцыйнага рамяства ў наваколлі. І ў мясцовай школе ён часты госць, і культуротнікі зазіраюць, цікавяцца. Крынічка народнай творчасці ад атуленага кветкамі дамка ва Урэччы расцякаецца па ўсёй Вілейчыне.

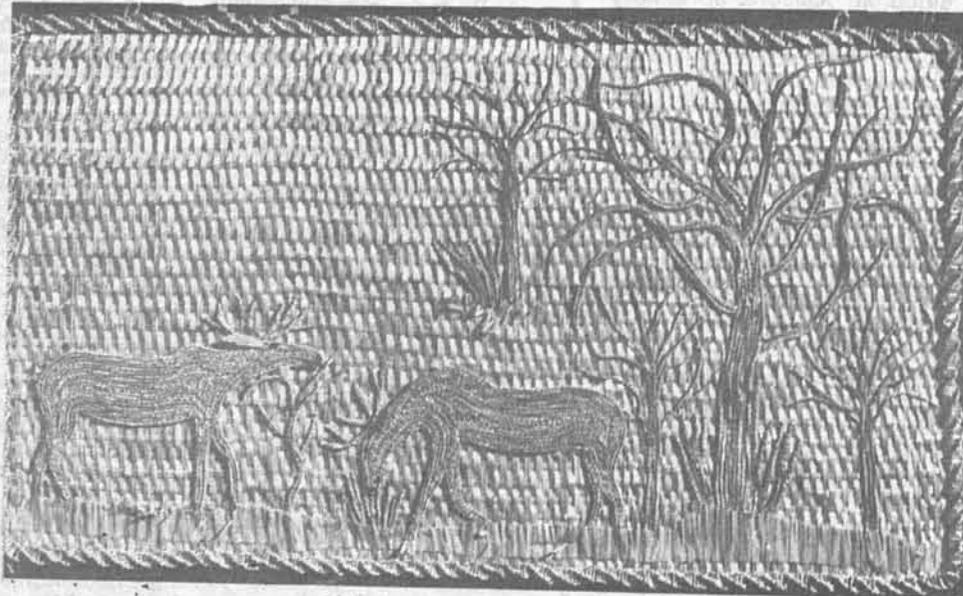
Яўген САХУТА.
Фота аўтара.

Разам з татамі і мамамі нярэдка накіроўваюцца ў Палац фізкультуры створаць групы сямейнага плавання. Такая форма адпачынку знайшла шырокае прызнанне і на многіх прадпрыемствах Мінска.

А калі здараецца гарачы дзянёк, мінчане накіроўваюцца на пляжы, якія размяшчаюцца ў самім горадзе — на Камсамольскім возеры ці на Цнянскім вадасховішчы і на аднайменнай воднай сістэме.

НА ЗДЫМКАХ: інжынер-тэхнолаг ВА "Гарызонт" Уладзімір МАКСІМАЎ з жонкай Святланай і дзецьмі Кацяй і Паўлікам; на адным з гарадскіх пляжаў.

Фота
А. ВАЛЯНЦІНАВА.

Майстар-саломаляцельшчык з Урэчча Пётр ГАТОЎКА і яго вырабы.

РЭДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

НАШ АДРАС:
220600, МІНСК,
ЛЕНІНСКІ ПРАСПЕКТ, 44.
ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97,
33-02-80, 33-03-15, 33-16-56,
33-07-82.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга
друкарня выдавецтва
ЦК КП Беларусі
Індэкс 63854. Заказ № 1183.

П 12 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12